
Martin Horvat
Obdelava lončenine z Velike planine

Članek obravnava vzorce lončenine (brez stratigrafskih podatkov) z Velike planine v Kamniških Alpah. Lončenina je bila časovno postavljena v 16.-18. stoletje in je bila namenjena živiljenju, povezanemu s planšarstvom na Veliki planini.

The paper focuses on pottery samples (without stratigraphic data) from Velika planina in the Kamnik Alps. The pottery, which dates from the 16th to the 18th century, was closely linked to the way of life of Alpine dairy-farmers.

Uvod

Vzorec lončenine z Velike planine, ki jo obravnavamo v tem tekstu, mi je v obdelavo ljubeznivo odstopil dr. Tone Cevc, za kar se mu na tem mestu lepo zahvaljujem. Gre za izbor iz bolj ali manj naključno pridobljenega keramičnega gradiva brez ustreznih terenskih oziroma stratigrafskih podatkov. Zaradi slabe ohranjenosti (v nobenem primeru ni ohranjen cel profil posode), je interpretacija predmetov omejena zgolj na osnovno klasifikacijo oblikovnih tipov lončenine in definicijo makroskopsko zaznavnih značilnosti vezanih na njihovo izdelavo. Problematične so tudi primerjave z lokacijami, ki bi po intenzivnosti, namembnosti in kvaliteti poselitve ustrezale vzorcu z Velike planine, saj so z arheološko metodo pridobljene najdbe zaradi slabe raziskanosti redke oziroma brez potrebnih stratigrafskih podatkov, na drugi strani pa so tudi ostali viri informacij vsaj za lončenino mlajših obdobji slabo in nesistematično obdelani.

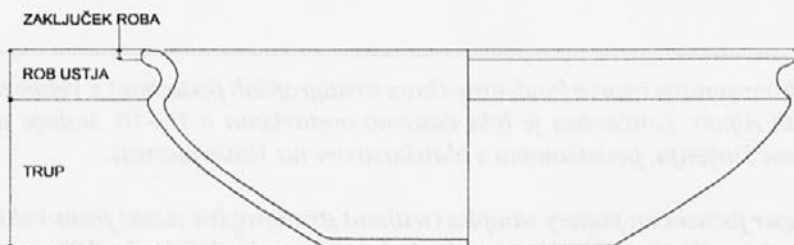
Tipologija in tehnologija

Lončenino smo razdelili v tri skupine. V prvo in drugo smo razvrstili fragmente, kjer smo lahko z rekonstrukcijo obrisa definirali osnovne forme, tretjo skupino pa smo rezervirali za lončenino, kjer je bila določitev osnovne forme oziroma oblikovnega tipa

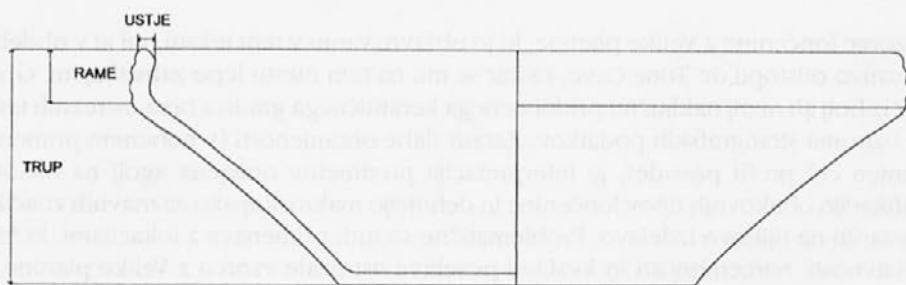
problematična. Če je bilo mogoče, smo pri tem upoštevali tudi razmerje med premerom odprtine posode in njeno rekonstruirano višino.

1. Sklede

Največje število fragmentov lončenine z Velike planine pripada skledam, ki se glede na ustje oziroma njegov rob pojavljajo v dveh variantah. Daleč najbolj pogosta je skleda s poševnim robom ustja (T. 1, 1-8 in T. 2, 1-3), medtem ko je varianta z ustjem na ramenu zastopana le enkrat (T. 2, 4). Za prvo skupino je značilno, da je poševni rob ustja v vseh primerih konkavno preoblikovan, razlike so opazne samo v načinu obdelave njegovega zaključka. Pri skledah na T. 1, 1-6 je prehod roba v zaključek tekoč, primeri na T. 1, 7-8 in T. 2, 1-3 pa imajo na konkavno preoblikovanem poševnem robu ustja obrobo oziroma odebeljen zaključek. Med prvimi nekoliko izstopa le skleda na T. 1, 5, kjer poševni rob ustja že kaže značilne poteze zakrnelosti.

Skleda s konkavno preoblikovanim poševnim robom ustja

Skleda z ustjem na ramenu

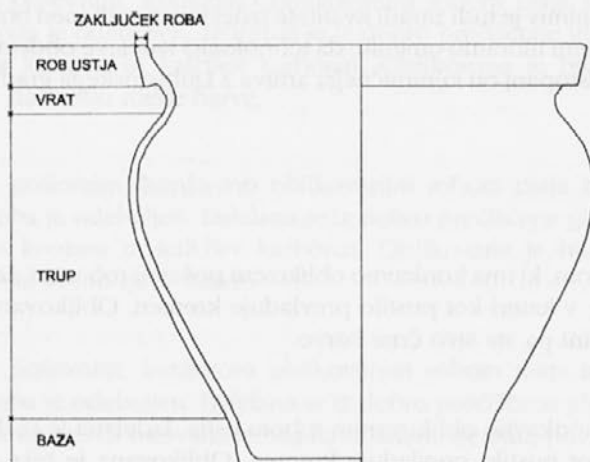
Poleg tipologije, je pri lončenini zanimiva tudi primerjava makroskopsko zaznavnih značilnosti vezanih na različne procese pri izdelavi posod. Predvsem za sklede s konkavno preoblikovanim poševnim robom lahko rečemo, da se razlike v obeh podskupinah, ki smo jih definirali s pomočjo zaključka roba ustja, kažejo tudi v tehnologiji.

Praktično povsem identično kodo lončarske mase, atmosfere žganja in načina izdelave imajo skleda na T. 1, 1-3, medtem ko za celo skupino skled s tekočim prehodom roba ustja v zaključek velja, da v lončarski masi kot pustilo prevladuje kremen, pri vseh pa je bila v končni fazi žganja vzpostavljena intenzivno redukcijska atmosfera. Pri skledah z odebeljenim robom je tehnološka slika manj enotna, vendar je za razliko od prej omenjenih, v lončarski masi poleg kremenca priljubljen tudi kalcijev karbonat, atmosfera žganja pa je praviloma oksidacijska.

Tehnološke značilnosti skleda z ustjem na ramenu se povsem pokrivajo s primeri skleda s tekočim prehodom roba ustja v njegov zaključek.

2. Lonci

Za razliko od skled kažejo lonci bolj pestro paleto variant. Žal smo bili pri tipologiji omejeni zgolj na oblike ustij, nismo pa uspeli definirati osnovnih geometrijskih form, saj zaradi slabe ohranjenosti v nobenem primeru ni bilo mogoče zanesljivo rekonstruirati obrisa trupa lonca. Najbolj pogosti so lonci z robom ustja, ki je lahko ravno (T. 2, 9) ali konveksno (T. 2, 5-8) preoblikovan. Pomembne razlike se kažejo v njegovi nagnjenosti oziroma stopnji usločenosti. Zastopane so različice s pokončnim (T. 2, 7-8), rahlo nagnjenim (T. 2, 9) in močno nagnjenim (T. 2, 5-6) robom ustja. Samo fragmenta na T. 2, 5-6 imata rob tudi dvakrat profiliran. V drugo skupino smo razvrstili lonec z izlivom (T. 2, 10), ki nima roba, ustje pa je močno nagnjeno navzven.

Lonec z ravnim, rahlo navzven nagnjenim robom ustja

Podobno kot pri tipologiji, so tudi tehnološke značilnosti loncev zelo raznolike. Razen dveh fragmentov (T. 2, 5 in T. 2, 11), so pri vseh ostalih opazne bolj ali manj izrazite razlike v lončarski masi in atmosferi žganja. Skladnost tehnološke kode fragmenta na T. 2, 7 s kodo lonca na T. 2, 8 pa poleg tipološke podobnosti povečuje verjetnost, da pripadata isti posodi. Omeniti moramo tudi lonec z izlivom (T. 2, 10), ki je izdelan iz bolj prečiščene gline, edini med obdelanim vzorcem pa ima tudi glazirano površino.

3. Neopredeljene posode

Med neopredeljene posode, torej tisto skupino lončenine, ki ji zaradi ohranjenosti nismo uspeli določiti osnovnega oblikovnega tipa, sodi fragment dna na T. 2, 12. Glede na lokacijo okrasa gre verjetno za del krožnika ali pladnja. Po tehnoloških značilnostih je fragment zelo podoben skledam na T. 1, 1-3, le da je bil izdelan iz bolj prečiščene gline.

Zaključek

Kot smo že omenili, med izbranim vzorcem lončenine z Velike planine najpogosteje nastopajo sklede. Podatek je za to lokacijo zanimiv, saj jih očitno lahko povežemo z živinorejo oziroma pridelavo in predelavo. V kronološkem smislu sklede s konkavno preoblikovanim poševnim robom ustja (T. 1, 1-6) niso starejše od sredine 17. stoletja in zelo verjetno predstavljajo eno od vodilnih oblikovnih tipov 18. stoletja. Ta datacija bi bila sprejemljiva tudi za skledo z ustjem na ramenu (T. 2, 4). Za večino skled z odebeljenim zaključkom roba velja podoben časovni okvir, saj jih lahko datiramo v 17. in 18. stoletje (T. 1, 7-8 in T. 2, 1-2), nekoliko starejša je lahko le skleda na T. 2, 3. Med lonci z robom ustja, ki v kronološkem smislu sodijo v 16. (T. 2, 5-6 in 11) in 17. stoletje (T. 2, 7-8), izstopa fragment z rahlo navzven nagnjenim in ravno oblikovanim robom ustja (T. 2, 9). V tem kontekstu je verjetno najstarejši in bi ga lahko tipološko postavili celo v 15. ali prvo polovico 16. stoletja. Lonec z izlivom (T. 2, 10), ki ima močno navzven nagnjeno ustje in značilno odebelitev na notranji strani vratu, lahko datiramo v prvo polovico 17. stoletja. Zanimiv je tudi zaradi kvalitete izdelave in sodi med bolj kvalitetno kuhinjsko posodje. Ob tem moramo omeniti, da tehnologija izdelave obdelane lončenine ne kaže bistvenih odstopanj od keramičnega arhiva z Ljubljanskega gradu, s katerim smo jo primerjali.

Katalog predmetov

T. 1, 1

Skleda s širokim izlivom, ki ima konkavno oblikovan poševni rob ustja. Izdelana je iz dobro prečiščene gline, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta sivo črne barve.

T. 1, 2

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja. Izdelana je iz dobro prečiščene gline, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta sivo črne barve.

T. 1, 3

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja. Izdelana je iz dobro prečiščene gline, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta sivo črne barve.

T. 1, 4

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja. Izdelana je iz dobro prečiščene gline, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta rdeče črne barve.

T. 1, 5

Skleda z zakrnelim robom ustja in ležiščem za pokrov. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta sivo črne barve.

T. 1, 6

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta sivo črne barve.

T. 1, 7

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja. Zaključek roba je odebeljen. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovana je bila na nožnem vretenu. Notranja površina je svetlo sive, zunanja pa sive barve.

T. 1, 8

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Zaključek roba je odebeljen. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta rdeče črne barve.

T. 2, 1

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Zaključek roba je odebeljen. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta svetlo rdeče barve.

T. 2, 2

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Zaključek roba je odebeljen. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta svetlo rjave barve.

T. 2, 3

Skleda s poševnim, konkavno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Zaključek roba je odebeljen. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta blede rdeče barve.

T. 2, 4

Skleda z ustjem na ramenu. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Oblikovana je bila na nožnem vretenu, površini pa sta sivo črne barve. Geometrijski motiv na ramenu je izdelan v tehniki žlebljenja.

T. 2, 5

Fragment posode (verjetno lonec) z močno izvihanim, konveksno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovana je bila na nožnem vretenu. Notranja površina je blede rdeče, zunanja pa svetlo rjave barve.

T. 2, 6

Fragment posode (verjetno lonec) z močno navzven nagnjenim, konveksno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Izdelana je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovana je bila na nožnem vretenu. Notranja površina je lisasto blede rjave, zunanja pa sive barve.

T. 2, 7

Fragment lonca s pokončnim, konveksno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Izdelan je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovan je bil na nožnem vretenu, površini pa sta rdeče črne barve. Fragment verjetno sodi k loncu na T. 2, 8.

T. 2, 8

Lonec s pokončnim, konveksno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Izdelan je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovan je bil na nožnem vretenu, površini pa sta rdeče črne barve.

T. 2, 9

Lonec z rahlo navzven nagnjenim, ravno oblikovanim robom ustja in ležiščem za pokrov. Izdelan je iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovan je bil na nožnem vretenu, površini pa sta rdeče črne barve.

T. 2, 10

Lonec z izlivom, ki ima močno navzven nagnjeno ustje in ležišče za pokrov. Izdelan je iz zelo dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Oblikovan je bil na nožnem vretenu, površini pa sta blede rdeče barve. Na notranji površini je bel premaz (engoba) in listnato zelena glazura.

T. 2, 11

Fragment lonca, ki je izdelan iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladujeta kremen in kalcijev karbonat. Oblikovan je bila na nožnem vretenu. Notranja površina je blede rdeče, zunanja pa svetlo rjave barve. Geometrijski motiv (valovnica) na ramenu je izdelan v tehniki žlebljenja.

T. 2, 12

Fragment dna posode (sklede, krožnika ali pladnja), ki je izdelano iz dobro prečiščene glin, v kateri kot pustilo prevladuje kremen. Posoda je bila oblikovana na nožnem vretenu, površini pa sta sive barve. Rastlinski motiv je izdelan v tehniki odtisovanja s pečatom.

*Summary***Pottery from Velika Planina**

Due to the lack of field and stratigraphic data, the study of pottery samples from Velika planina is limited to the classification of the basic types of earthenware according to shape and the definition of macroscopically visible features. The pottery was divided into three groups: bowls, pots and miscellaneous dishes. Bowls, which date from the 17th and 18th century, were the most popular since they were most suitable to Alpine dairy-farming and the activities which were part of it (milk processing, for example). From a typological point of view the oldest sample is a pot fragment with a slightly outwardly curved mouth, which dates from the 15th or the first half of the 16th century.

RAZLAGA TEHNOLOŠKIH SKUPIN

POSODE	KODA	OPIS
T. 1. 1; T. 1. 2; T. 1. 3; T. 2. 4	B011	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v nepopolni oksidacijski nato intenzivno redukcijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in sivo črne barve.
T. 2. 7; T. 2. 8	B012	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, kalcijev karbonat, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v nepopolni oksidacijski nato intenzivno redukcijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in rdeče črne barve.
T. 1. 4; T. 1. 8	B013	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, kalcijev karbonat in sljuda velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v neoksidacijski nato intenzivno redukcijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in rdeče črne barve.
T. 1. 7	B018	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, kalcijev karbonat, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v oksidacijski v končni fazi neoksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani. Notranja površina je svetlo sive, zunanja pa sive barve.
T. 1. 5; T. 1. 6	B056	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v oksidacijski v končni fazi neoksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in sivo črne barve.
T. 2. 6	B062	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v stihijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani. Notranja površina je lisasto blede rjave, zunanja pa sive barve.
T. 2. 2	B076	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, kalcijev karbonat, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v oksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in svetlo rjave barve.
T. 2. 3	B077	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v neoksidacijski v končni fazi oksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in blede rdeče barve.
T. 2. 5; T. 2. 11	B082	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, kalcijev karbonat, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v nepopolni oksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani. Notranja površina je blede rdeče, zunanja pa svetlo rjave barve.
T. 2. 9	B087	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, kalcijev karbonat, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v neoksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in rdeče črne barve.
T. 2. 12	B094	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,11 do 0,50 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v oksidacijski, v končni fazi neoksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in sive barve.
T. 2. 1	B097	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, kalcijev karbonat, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,51 do 2,00 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v oksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in svetlo rdeče barve.
T. 2. 10	G066	KERAMIKA, kjer v lončarski masi nastopajo pustila kremen, sljuda in železovi oksidi velikosti 0,11 do 0,50 mm. Oblikovana je na nožnem vretenu in žgana v oksidacijski atmosferi. Trdota je pete in šeste stopnje po Mohsu. Površini sta brisani in blede rdeče barve. Na notranji površini je bel premaz (engoba) in listnato zelena glazura.

Tabla 1: Posode

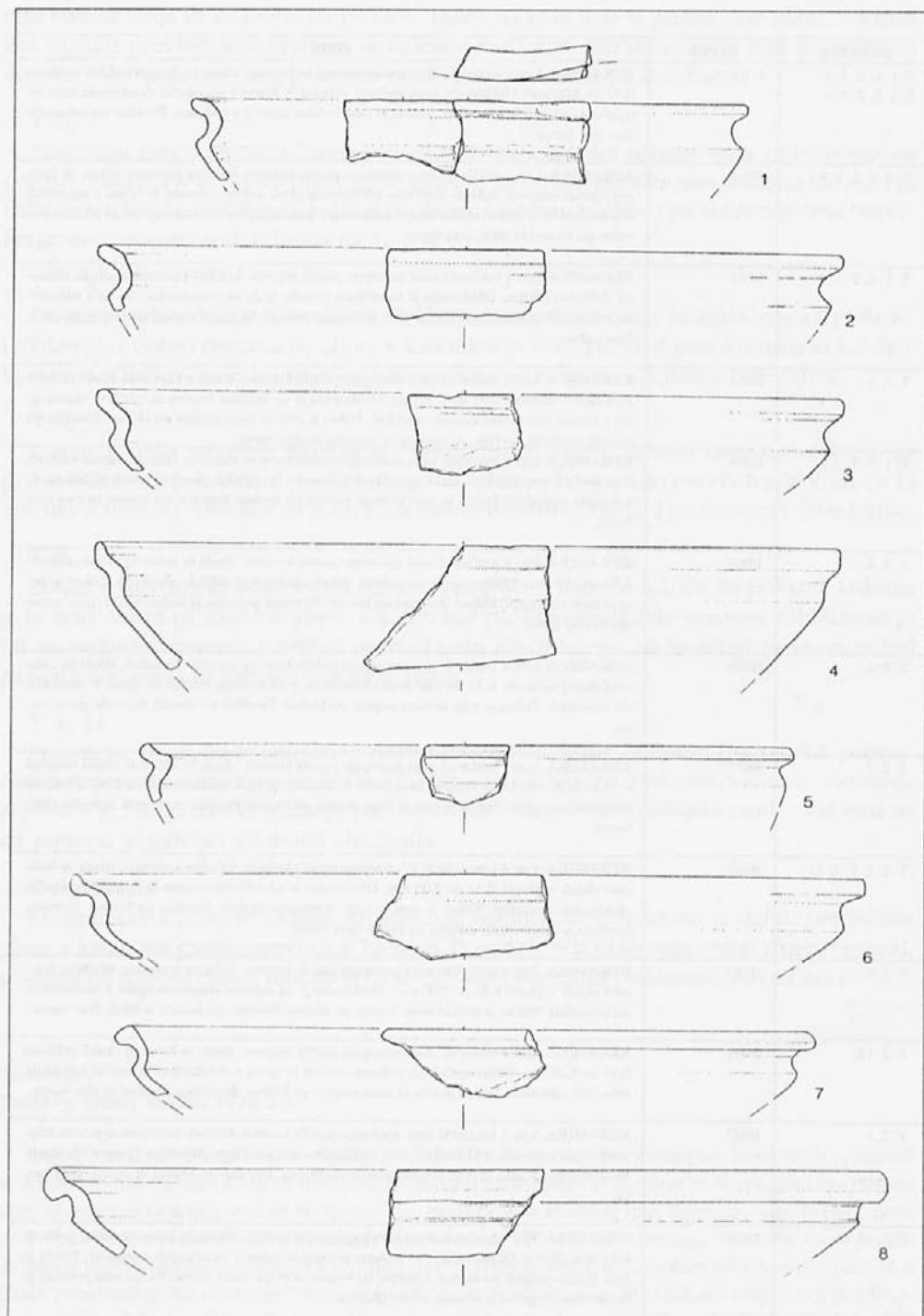

Tabla 2: Posode

